

Autor se tak v českém kontextu musel de facto vyrovnat jen se svými vlastními staršími studii- mi včetně jedné téměř identického názvu (studie *Zákonem necht je budována zem. Zákon a řád u starých Seveřanů* z roku 2010) a v době práce na recenzovaném titulu s ještě nepublikovanou disertační prací Lenky Doové (ta nakonec vyšla roku 2014 jako *Islandské středověké zákoníky. Šedá husa – Železné kování – Jónova kniha*). Jinak stojí jeho práce na zahraničních studiích, převážně klasických, a samozřejmě na samotných zákonech a zákonících. Množství pramenů, které cituje a interpretuje, ukazuje na neobyčejnou erudici a šíří záběru, která je ještě podložena tím, že zákony jsou na mnoha místech konfrontovány s jinými narativními prameny typu ság. K těm má konečkonců Jiří Starý blízko, jak dokazují jiné jeho práce (edice krátkých textů *Eddica Minora* nebo nejnověji *Lživé ságy*). Právě tyto komparace patří k nejzajímavějším pasážím knihy, i když přináší některé metodologické otázky.

Tematický záběr práce je až extrémně široký. Dotýká se tak zásadních otázek, jako co vlastně je či bylo právo a jak bylo vykonáváno, vysvětluje pojem spravedlnost a absenci moderního chápání této spravedlnosti či rozebírá důležitost procedurálních otázek při výkonu práva. Obecnější kapitoly jsou doplněny dílčími „případovými studii- mi“ na jednotlivá témata (řešení urážky na cti, práva otroků, mytologická a božská podstata práva, role vladaře v právním systému, postupný přechod legislativní moci do rukou králů aj.). Z hlediska specializované diskuze jsou pak z našeho pohledu nejcennější úvodní kapitoly práce, ve kterých Starý shrnuje dlouholetou a stále neuzavřenou odbornou debatu nad staršími a historicitou jak jednotlivých zákoníků, tak severského práva jako takového.

Zde se samozřejmě projevuje jeden z problémů takto syntetizující monografie, totiž nutnost vejít se do požadovaného rozsahu a jistý redukcionismus. Pokud je dán určitý prostor otázkám prodle- vy mezi vznikem a zápisem zákonů, k čemuž je přiložena sumarizace odborné diskuze, nabízí se rozšíření této kapitoly do obecnější roviny limitů našeho poznání skandinávských dějin. Jak výše naznačeno, u Starého dochází ke kontinuálnímu srovnávání dvou základních skupin textů vážících se ke skandinávskému ranému středověku: preskriptivních zákoníků, chápaných jako *prameny*, a narativních ság, chápaných jako zpětné literární *projekce*. Existuje riziko, že málo pozorný čtenář si nepovšimne metodologických problémů, které toto propojení přináší, a obě roviny mu splynou. Jen okrajově je zmíněna také současná dis- kuze o kontinentálních vlivech (především s. 47),

více prostoru je dáno polemice s tzv. kritikou školou – se závěry, se kterými se ztotožňujeme. Diskuzi o funkci a historickém využívání zákoníků nakonec J. Starý sumarizuje tak, že později zapsané prameny (tj. zákoníky) nemusí být historicky věrné v každém detailu, velmi pravděpodobně však v sobě nesou typologickou platnost. To je asi správné, i když čtenář si nejspíše zapamatuje spíše vtipné detaily z jednotlivých ság.

Podobný redukcionismus pak sledujeme i v kapitolách výše nazvaných „případové“. Mnohá řešená či naznačená témata by si zasloužila samostatnou monografii, nicméně v recenzova- ném titulu jsou z prostorových důvodů omezena na několik málo stran. To přináší mnohá úskalí, především nebezpečí opominutí či zjednodušení historických nebo geografických rozdílů a opět- něho konfliktu preskriptivních a deskriptivních pramenů. Nepoučený nebo nepozorný čtenář se může lehce ztratit v tom, zda příklady, které sleduje, jsou univerzálně platné (jak kniha naznačuje), nebo zda jsou čerpány z užšího okruhu textů (což bývá většinou pravda). Široký záběr knihy může čtenáře mást, zdá se, že autorova erudice a dostupné prameny přenáší těžiště knihy nejvíce na Island a do 10. a 11. století.

V každém případě dává *Zákonem necht je bu- dována zem* konečně českému publiku náhled na tematické a vědecké pole, jehož znalost je nezbytnou podmínkou pro studium vikingského období, a to náhled kvalitně připravený a zpracovaný. Staví na důkladné znalosti primární i sekundární literatury, u které chybí snad jen novější práce Per Andersena *Legal Procedure and Practice in Medieval Denmark* (2011); trochu úsměvná jsou hodnocení některých autorů jako „pilného“ S. Brinka nebo „největšího znalce skandinávského práva“ Iana Millera. Doufejme jen, že témata, která jsou v kontextu práce jen naznačena či nevyčer- pána, se stanou do budoucna předmětem dalších detailních studií.

VLADIMÍR P. POLÁCH

Milan DUCHÁČEK, *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*, Karolinum, Praha 2014

516 s., ISBN 978-80-246-2482-2

Václav Chaloupecký je dnes téměř zapomenutým historikem. Jeho studie o rané středověkých svatováclavských a svatoludmílských legendách ztratily svoji platnost, jeho filiace svatoprokopských legend padla ještě dříve, než byla publikována,

jeho monografie o Janu IV. z Dražic a Arnoštu z Pardubic byly nahrazeny modernějšími a kvalitnějšími. Snad jen práce o středověkém Slovensku, tedy o Horních Uhrách, u našich sousedů nadále rezonují, i když z jejich reflexe již dávno vyvanul slovenský odpor k vnucovanému čechoslovakismu a už na konci třicátých let Chaloupeckého odpůrce Daniel Rapant především na základě archeologických výzkumů jasně prokázal zásadní omyly v dějinách slovenského osídlení, jak je bratislavský profesor formuloval v roce 1923. Přesto však Václav Chaloupecký není osobou nezajímavou. Po přečtení monografie od Milana Ducháčka si to myslím mnohem více než dříve.

Jde o promyšlenou a bohatě pramenně zdokumentovanou práci, jejíž autor na rozdíl od většiny autorů biografii historiků 19. a 20. století nepodléhá zbožšťování a nechce psát legendu, jež by se při bližším ohledání rozpadla v prach jako špatně uchovávaná středověká listina. Pravdou však je, že čtenářsky Ducháček svoji knihu zkomplikoval tím, že svá metodologická východiska včetně otázek, jež si při psaní Chaloupeckého biografie kladl, skryl až na samý konec knihy, stejně jako pojednání o pramenech. Nemyslím si, že je takováto „inovace“ v něčem prospěšná. Autor mne tím pouze donutil číst knihu od konce. Jen tak je totiž možné předejít možným nedorozuměním. Po přečtení tohoto metodologického závěru pochopíme, proč se Ducháček nechtěl vzdát chronologického rámce. V knize se ho drží vcelku důsledně, a je to nepochybně ku prospěchu věci. Stejně tak se drží své premisy zasadit „osobnost a dílo Václava Chaloupeckého do sítě odborných a generačních vztahů v rámci vývoje české, československé a potažmo i evropské historiografie“. Jen ono „evropské“ je zde myslím poněkud navíc, neboť Chaloupecký nijak zvlášť nesledoval nové historiografické metodologické trendy a svým psaním evropskou historiografii nijak neovlivňoval (snad vyjma maďarské, jež byla s to jeho slovákistické práce číst slovensky), nemluvě o tom, že de facto ani nevstupoval do střetů s německou medievistikou v Čechách.

Z toho plyne i další Ducháčkova premisa, že není možné monografii o Chaloupeckém „postavit na pátrání po metodologickém a ideovém přínosu tohoto historika“. Na druhé straně však téměř veškeré Chaloupeckého práce ve své době vyvolávaly odborný nesouhlas a vedly k sepsání řady někdy ostrých polemik, jež se ho bytostně dotýkaly. Z korespondence, která se v jeho pozůstalosti dochovala (její část Ducháček objevil v rodinných sbírkách), vysvítá, že bral polemiky se svými pracemi osobně a že své kritiky častoval nevybíravými slovy: Rudolfa Urbánka vnímal

jako historika „s velkým nadáním kombinačním, avšak bez invence“ (s. 340), jinde o jeho řešení křesťánovské otázky mluvil jako o „velmi stupidním a bezduchém“ (tamtéž); po válce, když se snažil poněkud distancovat od Josefa Pekaře, jehož jméno zneužila protektorátní propaganda, v soukromém listu Josefu Macůrkovi napsal, že Pekař svého Žižku „velmi zvorál“ (s. 289). Pokud však sám sahal k polemickému peru, byl mnohem umírněnější, což ale nic nemění na skutečnosti, že názory svých kritiků přijímal jako oprávněné jen výjimečně a nerad.

Velkou pozornost v tomto ohledu Ducháček věnuje Chaloupeckého střetům s Rudolfem Urbánkem, přičemž jejich polemiky nazírá prizmatem osobní nevraživosti. Ostatně jako osobní je vnímal i dobový pozorovatelé, a dokonce i sám Chaloupecký, jenž Urbánkovo jednání považoval za vyřizování účtů nikoli primárně s ním, nýbrž s již zesnulým Pekařem. Pokud se však někdo mohl cítit ukřivděným, byl to v daném sporu Urbánek, „odsunutý“ do Brna a vlastně i odstavený při obsazování Pekařovy stolice na pražské filozofické fakultě. Samotný spor o Pekařovu stolicí je v knize zpracován jen stručně. Ducháček mu totiž věnoval pramenně vyčerpávající a výstižnou samostatnou studii, jež velmi dobře vypovídá o poměrech na pražské alma mater, o osobních antipatiích a neváživostech mezi jednotlivými profesory, o Šustově pevné ruce, jež nakonec rozhodovala o obsazování stolic, a stejně tak i o častém vítězství osobních vazeb zasíťovaných mistrů a učňů nad vědeckou erudicí. Pražská filozofická fakulta byla v tomto ohledu velmi konzervativní institucí a volba Chaloupeckého, poté co brněnský profesor František Hruby, jehož pojetí sociálních a hospodářských dějin dalece zaostávalo za přístupy Bedřicha Mendla, odmítl přejít do Prahy, tak plně odpovídala dlouhodobému protežování žáků Pekařových nad žáky Václava Novotného. Ducháček v tomto ohledu přispěl k poznání generačních vazeb a střetů v českém dějepiscetví, kterým paradoxně učinil konec únor 1948, jenž šmahem přivedl do jeho čela novou generaci, nemínící se na příslušníky té starší v ničem ohlížet.

V jedné věci bych byl ale ještě důraznější než Ducháček – v hodnocení Chaloupeckého psaní v duchu dobového historismu. Ducháček někdy příliš lavíruje v posuzování Chaloupeckého prací o *Starém Slovensku* a o církevněslovenské a velkomoravské tradici v raném českém státě jako podmíněných ideologicky a politicky. Opakovaně se pokouší ukázat, že Chaloupecký k těmto svým tezím dospěl na základě studia pramenů, v případě přímé návaznosti na Velkou Moravu především svatováclavských legend. Pokud však

pozorně pročítáme nejen Chaloupeckého práce, ale i Ducháčkovu monografii, nemůžeme se ubránit dojmu, že Chaloupecký silně podléhal voláním doby. Jeho psaní po mém soudu zcela odpovídalo dobovému historismu, jenž na jedné straně hledal novou ideu československého státu v jeho slovanských kořenech a na straně druhé v duchu všeobjímajícího čechoslovakismu toužil odhalit počátky československé státnosti nejen na Velké Moravě, ale i v rané středověkém přemyslovském státu. Proto přišel Chaloupecký bez opory v pramenech s tezí o vládě svatého Václava a dokonce i o vládě jeho otce Vratislava I. jak na Moravě, tak na Slovensku. Paradoxní přitom je, že Chaloupecký několikrát opakoval Pekařovu tezi, že je třeba „nejprve rozumět přítomnosti a pak psát o minulosti“ a že „dobrým historikem jest jen ten, kdo má otevřené oči pro přítomnost, pro svou dobu“. Chaloupecký ve třicátých letech vskutku naslouchal hlasu a tepu doby a přizpůsobil své názory státem propagovanému čechoslovakismu. Tím se samozřejmě jako profesor bratislavské Komenského univerzity dostával opakovaně do střetu s mladými slovenskými historiky. Po květnu 1945 však do podobných konfliktů zabředal i s radikály Slavíkova či Werstadtova typu, kteří dávali najevo své pocity, že Chaloupecký, jenž své názory nezměnil, zcela přestal rozumět přítomnosti, nedokázal si klást otázky a otvírat témata odpovídající době. Jeho meziválečný historismus, jehož podstatou bylo nazírání na minulost prizmatem společenské přítomnosti, se najednou stal cizí historismu novému, pokvětnovému, jenž reagoval na již zcela odlišnou společenskou poptávku. Jako každý historismus se i ten jeho obrátil proti němu samotnému. Chaloupecký, stejně jako mnoho jeho vrstevníků, si prostě nedokázal připustit, že pokud historik začne příliš podléhat ideologiím, ztratí jeho práce nadčasovou kvalitu. Pravdou však je, že Ducháček v objevené kapitole věnované Chaloupeckého působení na Slovensku (především s. 124–252) postřehl, že onen příklon k historismu nabýval na síle ve třicátých letech, kdy Chaloupecký již nepokračoval v analytických výzkumech slovenského osídlení a kolonizace a kdy psal spíše popularizační a publicistické práce. Na rozdíl od něho bych ale otisk čechoslovakistického historismu viděl již v knize o *Starém Slovensku*.

Ducháček si trefně povšiml i jednoho nedostatku, na který upozorňovali již Chaloupeckého oponenti: terminologického neukotvení, ba přímo „nekázně“. To se odrazilo například v jeho studii o selské otázce v husitství, do níž zcela ahistoricky vnášel pojmy jako osvěcenské

myšlení; stejně vágně pracoval i s pojmy národ, národnost a národní vědomí při charakteristice etnika, jež mělo obývat „Staré Slovensko“. Totéž platí pro Chaloupeckého přehlížení rozdílů mezi středověkou teorií a praxí. V tom ale nebyl mezi historiky vyššími z Gollovy, resp. Pekařovy školy jediným. Na rozdíl od svých učitelů, kteří si na terminologii zakládali, se Chaloupecký uchýlil k básnivému, metodologicky však velmi vágnímu slohu. Možná to byla jeho vědomá manýra. Zřetelná je u něj i necitlivost vůči venkovskému prostředí a lidové kultuře, jež mu podle Ducháčka zavírala dveře k porozumění slovenskému meziválečnému životu. Jeho chladný vztah k náboženství snad zase souvisí s tím, že nebral zřetel na genezi slovenského historického povědomí, v němž především protestantská tradice hrála významnou úlohu. I pro uvědomování si těchto dobových nuancí je možné Ducháčkovu knihu považovat za jednu z nejlepších biografii československých historiků první poloviny 20. století, jaké byly v posledních dvou desetiletích napsány.

MARTIN NODL

EDICE A POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

Christian ROHR, *Historische Hilfswissenschaften. Eine Einführung*, Böhlau, Wien – Köln – Weimar 2015 (= UTB-Band 755)

284 s., ISBN 978-3-8252-3755-4

Christian Rohr absolvoval vídeňský Ústav pro rakouský dějepis. Řadu let působil na Paris Lodron Universität v Salzburgu a uvedená kniha je jakýmsi dědictvím tamních aktivit. Dnes je Rohr profesorem dějin životního prostředí a klimatologie na univerzitě v Bernu. Je autorem řady knižních i časopiseckých statí, ale oblasti vlastních pomocných věd věnoval vedle této knihy dle svědectví jeho internetových stránek jen jednu stať v časopisu *Codices manuscripti* 26, 1999, která se zabývala pisařskými chybami. Referovaná kniha sama se skládá z tradičního okruhu tzv. pomocných věd historických, jimž předchází po stručném úvodním slově ještě dvacetistránková „pramenověda“ (*Quellenkunde*). Ta pojednává o intencionalitě písemných pramenů, jejich jazyku (resp. jazycích), ediční technice, obrazových